

BİR FELSEFİ METAFOR “YOLDA OLMAK” *

İbrahim Hakkı AYDIN**

ÖZET

Felsefe tarihinde, felsefenin ne olduğunu anlatmak için çeşitli yöntemlere baş vurulmuştur. Bu yöntemlerden biri de metafor yöntemidir. Nitekim, bir konuyu başka bir şekilde ifade etmek, açılmak amacıyla kullanılan metafor sanatı, felsefede sahasında İlkçağdan beri pek çok filozof tarafından kullanılmıştır. Bu Çalışmamızda, felsefenin ne olduğunu anlatmak için kullanılan “*felsefe yolda olmaktır*” metaforik tanımı ele alınacaktır. Ayrıca “*yolda olmak*” metaforu, İslam düşünce tarihinde de önemli ölçüde kullanılmış olması nedeniyle de ayrı bir önem arz etmektedir. Bunun için bu çalışma düşünce tarihimizde ki “*yolda olmak*” metaforuna sınırlı da olsa bir açılım getireceğini düşünüyoruz. Felsefenin anlamı bilgelik yolunda olmak, bütün varlıklarda gerçeğin ışığını arama ise, bu yolda olmak, insan olmanın zorunlu bir gereğidir. Varlık konusu olarak da felsefi yolda olmanın anlamı, cevaplardan çok, soruları önemser. Bunun için de bu çalışmamızda, felsefenin bir metaforik anlatımı olan “**felsefe yolda olmaktır.**” konusu işlenmeye çalışılırken sorgulama öncelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: *Felsefe, Metafor, Yolda Olmak.*

ABSTRACT

A Philosophic Methaphor “To be on the Way”

In the history of philosophy, several methods were employed to describe what philosophy is. One such method is the metaphorical method. Indeed, the art of metaphor, used to paraphrase an issue, has been employed by many philosophers since the antiquity. This study deals with the metaphorical description used to describe what philosophy is: “Philosophy is to be on the road.” Another important point is that the metaphor of being on the road has been extensively used in the history of the Islamic thought. We believe that this study will contribute to disambiguation of the metaphor of being on the road in our history of thought. If philosophy intends to be on road to wisdom, or search for the light of truth in all beings, then to be on this road is a prerequisite of being human. In this context, questions are far more important than answers. Accordingly,

* Bu makale 9–10 Aralık 2004 günlerinde Kırıkkale Üniversitesi I. Ulusal Sosyal Bilimler Sempozyumunda sunulan bildirinin gözden geçirilmiş metnidir.

** Atatürk Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, İslam Felsefesi Anabilim Dalı.
ibrahimhakkiaydin@gmail.com

the study gives emphasis to interrogation as a method in discussing this metaphorical description of philosophy as “philosophy is to be on the road.”

Key Words: *Philosophy, to be on the way, metaphor*

Felsefede Metafor Kullanımı

İngilizce bir kelime olan “metafor” (metaphor), Türkçe’de “benzetme, eğretileme”, eski Türkçede “mecaz”, Arapça’da “istiare” kelimeleriyle karşılanmaktadır. Metafor; bir şeyi veya bir fikri ona çok benzer niteliklere sahip başka bir şey ile genelde “gibi”, “benzer” sözcüklerini kullanmaksızın istenen tanımlamayı yapmak, anlatıma üslup güzelliği ve kolaylığı katmak için kullanılan sözcük ya da sözcük kümesidir. Başka bir deyişle metafor; bir kavramı, kelimeyi, terimi, olguyu daha güzel ve iyi anlatmak amacıyla, başka bir anlamda olan bir sözcükle, ilgi kurularak benzetme yoluyla kullanılmasıdır. Bir meseleyi başka bir şekilde ifade etme anlamına gelen metaforun felsefede kullanım amacı, ifadeye bir üslup güzelliği vermek, anlaşılmasında güçlük çekilen konuları biraz daha anlaşılır kılmak ya da anlaşılmasına katkı sağlamaktır.

Felsefe tarihinde, felsefeyi anlamsız, karanlık ve bulanık, belirsiz ifadelerden kurtarıp, berrak ve ne söylendiği anlaşılan yapıcı bir yöntemle ortaya koymak için, metaforik (değişmeceli) ifadeler kullanılmıştır. Özellikle felsefenin anlaşılmasındaki zorluklar düşünülürse, metafora duyulan gereksinim daha iyi anlaşılacaktır. Bu zorluklardan biri de, felsefenin ne olduğunu anlatmak istediğimizde karşımıza çıkmaktadır. Ancak hemen şunu da belirtmek gerekir ki, buradaki anlatım kolaylığı, işimizi entelektüel bir düzeyde kolaylaştırmaktır. Yoksa metaforun sunduğu bu kolaylık, yeterince birikime sahip olmadıkları için o alanı doğru anlaması ve icra etmesi mümkün olmayanlara yönelik değildir. Felsefenin ne olduğunu anlatmayı kolaylaştırmak amacıyla kullanılan metaforik ifadelerin anlaşılması için de zaman zaman başka yorum ve açıklamaya gerek duyulmaktadır. Bu gereksinim sonucunda ilk çağ filozoflarından beri, metafor yöntemi kullanılmaktadır.¹ Bu konuda bazı örnekler verebiliriz:

¹ Bkz. Nihat Keklik, *Felsefede Metafor*, s. 2, 12, 36, 73, 114.

Sokrates (m. ö. 470–399)’in insan ruhunu balmumuna benzetme metaforunu diyaloglarında nakleden Platon (MÖ. 427–347) meşhur mağara metaforu ile idealar teorisini bir takım maddi sembollerle anlatmaya çalışmıştır.² Diğer taraftan, Augustinus (354-430), “*Dürüst insan, köle olsa da hürdür; kötü insan kral olsa da köledir*”;³ ifadesiyle, Fârâbî’nin (870-950) de, “*Fazıl şehir, tam sıhhatli bir vücuda benzer ki, bütün organları onu hayat devresinin sonuna kadar korumak hususunda yardımlaşır*.”⁴ ifadelerinden bu yöntemi kullanmış olduklarını anlıyoruz. Felsefe tarihinde bunun gibi metafor örneklerini çokça görmekteyiz.

Kuşkusuz **Felsefe**; günlük yaşamda çok sık kullandığımız bir kelime değildir. Oysa bizim kişiliğimiz, düşüncelerimiz, davranışlarımız ve etrafımızda yaşananlar, etkisi altında olduğumuz felsefemizin ürünüdür. Ya da felsefemiz kişiliğimizin, düşüncelerimizin, davranışlarımızın ve etrafımızda yaşananların; ürünüdür. Yani, o soğuk, anlaşılması zor belki de uzak kabul edilen felsefe, bizim en yakınımızdadır. Bu anlamda, aldığımız nefeste, attığımız adımda, doğada gördüğümüz her şeyde aslında felsefenin gerçeğini görebilmek mümkündür. Onunla bu kadar iç içe olduğumuzdan, o pek çok şekilde farklı metaforlarla tanımlanmaya çalışılmıştır.

Felsefenin ne olduğu konusunda da, felsefe tarihinde diğer alanlarda olduğu gibi, çeşitli metaforik ifadeler mevcuttur. Örneğin, Descartes (1596–1650), “*Felsefesiz yaşamak gözü kapalı yaşamaktır*.”⁵ şeklinde felsefeyi tanımlamak istemiştir. Filozofları “pazaryeri madrabazları”na benzetererek felsefenin tanımı konusunda ilginç bir metafor yapan Jean-Jaques Rousseau (1712–1778) ise şöyle diyor; “*Felsefenin ne olduğu konusunda onları dinlerken, insan kendini adeta bir Pazar yerinde avaz avaz çığırın bir sürü madrabaz arasında sanır. Her biri ‘bana gelin, bana gelen aldanmaz’ diye bağırır durur*.”⁶ Schopenhauer (1788–1860) da felsefe konusunda şu ifadelere yer vermiştir. “*Felsefe, birçok kafaları olan bir canavardır ki, bunlardan her biri ayrı bir lisanla ko-*

² Platon, *Devlet*, çev. S. Eyüboğlu ve A. Cimcoz, VI. Basım, İstanbul 1988, s. 199–200.

³ Nihat Keklik, *Felsefede Metafor*, İstanbul 1990, s. 36.

⁴ Fârâbî, *Kitab-u Ara-i Ehli’l-Medîneti’l-Fâzıla*, nşr. Albert Nasrî Nader, Beyrut 1991, VII Basım, s. 120.

⁵ René Descartes, *Felsefenin İlkeleri*, Çev. Mesut Akın, İstanbul 1983, s. 35.

⁶ J.J. Rousseau, *İlimler ve Sanatlar Hakkında Nutuk*, (M. E. B.yay.) s. 41.

nuşmaktadır. Filozoflar ise, adeta gece vakti nara atıp insanları rahatsız eden külhanbeyleri gibidirler.”⁷ Bunların yanında bu tür pek çok metafor örneği vermek mümkündür. Felsefe, okyanuslar ortasındaki geminin haritasıdır. Bu harita olmadan, ne kaptan limana demir atabilir, ne de yolcular limana ulaşıp özlemlerine varabilir. Felsefe, insan yaşamının pusuladır. Felsefe yolda olmaktır. Biz bu örneklere, ilginç bir metaforla son verelim, “**felsefe, uyuyan köpeği uyandırmak**

Felsefe Nedir?

Felsefenin ne olduğu, felsefe tarihinin en zor sorularından biridir. Verilecek her cevap yeni bir yorumu getirecek ve yeni açılımları sağlayacak kadar geniştir. Bilindiği gibi “felsefe” kelimesini çözümlediğimizde, Latince’de “philo” sevgi; “sophia” bilgi demektir. Felsefenin de bu iki sözcüğün bileşimi olan “philosophia”dan geldiği kabul edilir. Hatta bazen aynı sözcük, “philosophos” bilgeliği seven kimse anlamında “filozof” diye de anlamlandırılmıştır. Yani bu da felsefeyle aynı anlama gelebilen bir sözcük olarak da kabul edilmiştir. Fakat “filozof” aslında felsefenin problemleriyle ilgilenen mütefekkiirlere, kendi sistemi içinde döneminin gerekli bilgilerini aklı ilkeler çerçevesinde birleştirerek bir sistem oluşturan, yani hikmet yolunda olan kimselelere verilen bir ad olduğu da bilinmektedir. Felsefe, “bilgiyi, bilgeliği sevmek” olduğu gibi, bilgiyi araştırmak ve peşinden koşmak anlamında da kullanılır. Bilgi ise, öğrenme, araştırma veya inceleme yoluyla, aklı çabayla elde edilen gerçektir. Bu gerçek aynı zamanda dünyayı ve insanı tanımaya sağlar. Belirli bir davranışı, yaşam içinde karşılaşılan olaylarda nasıl bir tavır alınacağını da ifade eder. Bu anlamda “Felsefe, genel bir dünya anlayışıdır. Bu anlayıştan belli bir davranış tarzı çıkar” diyebiliriz.⁸ Zaten filozoflar insan yaşamıyla ilgili her şeyi akıl yardımıyla düşünerek felsefeyi her şeyi araştıran, her şeyin peşinden koşan bir alan yapmışlardır. Bu da bir anlamda yolda olmak, yaşam yolunda olmaktır. Felsefe, ayrıca bu yolda takınılacak tavır olmak bakımından da edeptir. Felsefe bilgi aşkıdır, bilgi özlemidir, sıla hasretidir. Felsefe yaşamın en genel anlamıyla var oluş boyutuna kadar inen sistemli düşünme ve bunlarla ilgili ürünlerin toplamını anlatır. Öy-

⁷ Schopenhauer, *The World as Will and Idea*, transl. By R. B. Haldane and J. Kemp, London I, 123.

⁸ <http://www.geocities.com/wankeragnostic/felsefe.html> (Kasım 2004)

leyse felsefe insanda yaşayıcı düşüncenin olgunlaşması, bu derin düşünceye dayalı bir görüş ya da eylemdir. Felsefe insanın aklını veya diğer yetilerini kullanarak var olanlar hakkında merakla cevaplar peşinde olmak etkinliğidir. Yani felsefe bir aktivite, hep bir şeyler elde etmek için araştırmak onun peşinde koşmaktır. Hakikatın, hikmetin yolunda yolcu olmaktır.

“Felsefe nedir?” sorusuna sözcük olarak “hikmet sevgisi” yanıtını verirken, teknik bir terim olarak, bu soruyu hiç de kolay bir şekilde cevaplandıramıyoruz. İlk filozof olarak kabul edilen Thales’ten, günümüze değin bu alana ilgi duyan ilgililer, bu soruya genel geçer, net, kolayca anlaşılabilen ortak bir tanım yapılabilmiş değildir. Ülkemizin son dönem felsefecilerinden biri olan Hüseyin Batuhan, kendisine yöneltilen “Felsefenin ne olduğunu söyler misin?” sorusuna, “Elli yıldan fazla bir zamandır, arada bir bu soruyu kendime sorarım, ama açık seçik, özellikle kısa bir cevap veremediğimi gördüm”⁹ şeklindeki yanıtı sanırım bu konuda güzel bir örnektir. Dolayısıyla “felsefe ne gibi anlam ve değer taşır” konusunda ortak bir yanıt bulunmayıp, farklı değerlendirmelere yer verilmiştir. Herkesin üzerinde tamamen birleşebileceği felsefenin bir tanımını verebilmek mümkün gözükmemektedir. Çünkü felsefenin objesi hakkındaki anlayış zamanla değişmektedir.¹⁰ Yani felsefenin ne olduğu anlatılması güç bir kavramdır.

Bugün için felsefenin geçmişine, yüzeysel bir şekilde eğildiğimizde bile, onun ne olduğuna ve ne ile ilgilendiğine dair yüzlerce açıklamayla karşılaşırız. Örneğim “Felsefe yolda olmaktır” tanımını ilk kullanan Karl Jaspers (1883–1969), “Felsefe Nedir”¹¹ adında dört yüz küsur sayfalık bir kitap kaleme almış olmasına rağmen, yine de felsefenin ne olduğunu yeterince anlattığını söyleyemiyor. Çünkü felsefi eylem içinde bulunan her kişi kendi anlayışına, müktesebatına, içinde bulunduğu koşullara göre, felsefenin ne olduğunu ifade etmeye çalışmıştır. Bunun bir örneğini “-Felsefe nedir?- sorusuna aynı cevabı verecek iki filozof bulmak mümkün değildir”¹² diyen B. Russell (1872–1970) oluşturmuştur. Bunun böyle olduğunu anlatmak için o, Alp dağlarında gezintiye çıkan sanatkâr ve iktisatçı iki kişinin aynı manzarayı görmelerine

⁹ Hüseyin Batuhan, *Uğur Felsefe Öğreniyor*, III. Baskı, İstanbul 2002, s. 9.

¹⁰ Emin Erişikil, *Filozofiyeye Başlangıç*, İstanbul 1936, s. 1.

¹¹ Karl Jaspers, *Felsefe Nedir?*, Türkçesi İ. Zeki Eyuboğlu, II. Baskı, İstanbul 1995.

¹² B. Russell, *Dünya Görüşüm*, çev. S. Tiryakioğlu, İstanbul 1977, s. 5.

rağmen, değerlendirmelerinin farklı olacağına işaret eder. Sanat-kâr şelalenin güzelliğini düşünürken, iktisatçı, o şelaleden enerji üretimini düşünecektir.¹³ İşte bunun gibi, felsefe de gözlemlenen şelale konumundadır. Bunun böyle olmasının nedenlerinden biri de, felsefeyi anlatmak için, yalın ve düz bir anlatım yönteminin yetersiz kalmasıdır. Bu sıkıntıyı George Berkeley (1685–1753) “Herkes tarafından anlaşılacak istiyorum”¹⁴ diyerek dile getirmiştir. Bu anlatım zorluğundan dolayı felsefenin ne olduğunu anlatabilmek için yardımcı anlatım teknikleri kullanılmıştır. Bunlardan biri de “metafor (benzetme, mecaz)” yöntemidir. Dolayısıyla diğer bilim dallarında olduğu gibi, felsefede de bu yöntem kullanılmaktadır.¹⁵ Kolay anlatılmayan ve tanımlanamayan felsefenin ne olduğunu anlatmak için metaforik girişimlerde bulunulmuştur. Yukarıda da belirttiğimiz gibi felsefenin ne olduğunu anlatabilmek için “Felsefe Yolda olmaktır” metaforu da kullanılmıştır.

Felsefe Yolda olmaktır

“Yolda olmak” kavramı özellikle Türk İslâm Düşünce Tarihinde bir “kök metafor” olarak vardır. Ancak felsefenin tanımlanması açısından felsefe tarihinde ilk kez K. Jaspers tarafından dile getirilmiş olan “Felsefe yolda olmaktır” metaforik tanımı, özünde insanın zaman içindeki kaderini, kendine tatmin imkanını, yüksek alanlarda da bir yetkinliği gizler. “Felsefe yolda olmaktır”, ifadesinde ki “yol” bir metafordur. Vatandaş Mehmet efendi için yol yoldur, fakat entelektüel çaba içinde olanlar için durum farklıdır. Yolda olmanın amacı, gidilecek yerin gizemidir. Bu yolda bilgi taşınır, bilgi boşaltılır, bilgi yüklenir.

Düşünce tarihimizde bir “kök metafor” olan “yolda olmak” kavramı, hakikatin peşinde, hakikati bilmek için çabalayarak, arayarak yolda olmak, yahut anın kemâl ve huzurunu bulmaktır.¹⁶ Buradaki bilmek, cümle ve bilgiler değil, bizzat varlığa açılan insanın tarihinin gerçekleşmesidir. Çünkü felsefede ne üst üste yığılı, ne de yan yana konulmuş düzenlemeler vardır. Felsefe başka bir nesnenin, olgunun, etkenin etkisiyle yön belirleme de-

¹³ B. Russell, *The ABC of Relativity*, London 1941, pp.15-16.

¹⁴ E. A. Burt, *The English Philosophers from Bacon to Mill*, the Modern Library, New York 1939, A Treatise Concerning the Principles of Human Knowledge, pp. 533

¹⁵ Bkz. Nihat Keklik, *Felsefede Metafor*, s. 2, 12, 36, 73, 114.

¹⁶ Jaspers, *Felsefeye Giriş*, s. 31.

ğildir. Her felsefe kendini, kendi gerçekleştirmesiyle tanımlar.¹⁷ Yani felsefe kendi yolunu kendi belirler. Bu şekilde “yolda olmak” ile “felsefe” arasında benzerlik kurulmuştur. İnsan olmak, bir entelektüel çabanın içinde olmayı gerektirir. Bunun için yaşamın içinde olan bir insan, mutlaka bir yoldadır. Felsefeyi “daima yolda olmak” olarak kabul etmek, insanların araştırma ruhlarının da gelişmesi ve güncel olayları takip edebilmeyi öğrenebilmeleri demektir. Bu bakımdan felsefe çabasında en temel ruh Aristoteles’in sözüyle; “İnsanlar doğal olarak bilmek isterler.” Anlayışıdır. Gerçektende insanı insan yapan en önemli özelliklerden biri, onun kendisini çevreleyen dünyayı, içinde yaşadığı toplumu, geçmişini ve bütün yanları ile bizzat kendisini tanımak ve bilmek yolunda, bu yolun yolcusu olmak olsa gerek.

Hangi yolun yolcusu olmak? Nereye doğru yol almak? İnsanın zaman zaman durup yaşamını gözden geçirmesi ve sorgulaması, insan olmanın belki de en birinci gereğidir. Platon’un felsefi teoriyi, “bilginin ruhsal seyri” olarak anlayışından hareketle, **felsefenin**; akıl yetisine sahip bir insanın düşüncesinde en yüksek konumunda bulunan Tanrısal bir “seyir” olan bir yolda ilerlemek olduğu söylenebilir. Descartes’a göre felsefe sözcüğünden bilgeliği inceleme anlaşılır. Bilgelikten anlaşılacak sadece eylemlerimizde ölçülülük değil, aynı zamanda yaşamımızı ideal anlamda yönetmek için insanın bilebileceği tüm nesnelere tam bir bilgisi ve insanlığı aydınlatmak, örnek olmak anlaşılır. Nitekim bilge, filozof, hakim olmak, diğer meslekler gibi değildir. Örneğin bir ressam hayatının her anını resimleriyle düzenlemez, müzisyen de öyledir. Müzik yaparken mesleğini icra eder, fakat yemek yerken, gezerken, konuşurken vs. müzik birikimini genelde kullanmaz ve kullanması da gerekmez. Marangozluk, hattatlık, mühendislik gibi meslekler de böyledir. Hekim size sigaranın zararlı olduğunu ve içmemeniz gerektiğini söyler, fakat kendi o an bile bunu içiyor olabilir. Ancak bilgelik yolunda olmak böyle değildir. İdeal anlamda filozof yaşamın her anını kontrol etmek istediğinde, hayatın her anında filozoftur, filozof olmayacağı bir an bulunamaz, o her an o yoldadır. Çünkü o her şeyi ile örnek olma durumundadır. Bundan dolayı filozof yolda olan, felsefe de yolda olmaktır.

Aslında gerçekte tam bilge olan yalnız Tanrı’dır, yani her şeyin gerçeğine ilişkin tam doğruyu O bilir. İnsanlar ancak birta-

¹⁷ Jaspers, *Felsefe Nedir?*, s. 48.

kım gerçeklere ilişkin az ya da çok bilgi sahibi oldukları ölçüde bilgedirler.¹⁸ İnsan olmanın gereği, hep en iyiye, en doğruya en mükemmele doğru yol almak olduğunu düşünürsek, felsefenin, bilgi edinme yolunda hatta mutlak bilgi sahibine, gerçek hakikate yani Tanrıya doğru ilerleme çabası olduğunu da anlayabiliriz. Diğer taraftan, Platon'a atfedilen “*Felsefe insanın mümkün olduğu ölçüde ilâhi olana (İlah'a) benzemeye çalışmasıdır*”¹⁹ şeklinde ki tanımı, “*Allah'ın eylemlerine benzemeye çalışmaktır*”²⁰ tarzında düzenleyen Kindî, o yolda yürümeye işaret etmiştir. İnsan elbette ilâhî olamaz, belki O'nun sıfatlarına bir benzeyişi olabilir. Bu anlatımlar da aslında felsefe, en mükemmele giden yolda olmak anlamındadır. Bir yüceliğe, erdemliliğe, yetkinliğe ulaşmak amacıyla bir çapa içinde olmak, o yolda olmak, o yolda yürümektir. Hatta ulaşılmaz oluşundan hareketle, yolda olmak; yol olmak, yoldaş olmakla bütünleşip tek bir bütün olmaktır. Yolda olmak filozofun evidir. Yolda yürümek hikmet aşkıyla hakikate yürüyüştür. Yolda olmak bir bakıma da hedefe ulaşamamaktır. Çünkü hedefe ulaşmak yolu bitirir, yolun bitmesi de yaşamı bitirir. Bu anlamda da “felsefe yolda olmaktır”, yani bir arayış ve yaşamın içinde olma halidir. Bu arayış arayanı hiçbir zaman sonuca ulaştırmayacak bir arayıştır. Felsefe için ulaşılamasa da, hacca giden karınca misali, bu **yolda olmak** bile yeterlidir. Çünkü hareket etmek yolda olmak demektir. Entelektüel bir hareket içinde olmak ise, felsefi anlamda yolda olmaktır. Yine Kindî'ye göre, arzu ve istekleri öldürüp, erdeme gitmenin bir yolu olan felsefe,²¹ ahlâklı yaşam yolunda yürümektir. Yani önemli olan, olması gereken hakikatin, hikmetin yolunda olmaktır.

Yolda olmak, pozitif bir değişimdir. Hem ruhi, hem fikri, hem de fiziki değişimdir, gelişimdir, yenilenmedir. Şurası bir gerçek ki insan hayatı boyunca bir yerlere doğru hareket etmektedir. Hareket etmek de, yaşamak da **yolda olmak** demektir. Ancak önemli olan, hakikate giden yolda olmaktır. Zaten Karl

¹⁸ Descartes, *Felsefenin İlkeleri*, s. 33–34.

¹⁹ Aslında bu tanım Platonun Phedon (64) adlı eserinde felsefeyi “Ölüm Tecrübesi” ve République (613 a 7)de “bu aşağılık Dünya'dan kaçış” olarak ifade etmesinden esinlenerek yapılmış olduğunu Mehmet Bayraktar bey belirtmiştir. Bkz. Mehmet Bayraktar, *İslâm Felsefesine Giriş*, Ankara 1997, s. 21.

²⁰ el-Kindî, Yusuf Yakub b. İshak, *fi Hududi'l-Eşyâ ve Rusûmihâ*, Resâilu'l-Kindî el-Felsefiyye (içinde), nşr. Muhammed Abdülhâdî ebû Ride, Kahire 1978, II. Baskı, I, 121–122.

²¹ el-Kindî, *fi Hududi'l-Eşyâ ve Rusûmihâ*, s. 122.

Jaspers'ın da belirttiği gibi "hakikate giden yolda",²² en yüksek iyinin bilgisine ulaşılabilecek yolda, özgürce olabilmektir. Çünkü felsefe yapmak; aklın bilgisinin sınırlarından başlayıp en yüksek iyinin, Tanrı'nın bilgisine, insanın özgürlüğüne ulaşabilmesidir. Yani esas olan, insanın hangi yaşamın yolcusu olduğudur, nereye doğru yürüdüğüdür! Ya da, yürünen yolun farkında olabilmektir. Yolu, bindiği taşıtın yolu olarak anlayan çağdaş insana yürüdüğü yollar anımsatılmalıdır. Yolunu tanıyıp, yürüyebilmek, yürümeyi göze alabilmek. Bilgece yaşamının yükselişi, o yolda olan insan içindir.

"Yolda olmak", bir anlamda da çile çekmektir. İdeal yolda yürümek zordur. Yolda yürüyen, ulaşmak istediği şeye henüz ulaşmamıştır. Ulaşmaya çabalayan, bir amaca doğru yürüyen yoldadır. Ancak bu yol asfaltlanmış, pürüzsüz yollardan değildir, bu yol çok meşakkatlidir. Çünkü felsefe yolunda olmadaki temel ilke, hiç yürünmemiş bir alanda kişinin kendi yolunu kendisinin açmasıdır. Zaten yolda olmanın esprisi de bu değil midir? Karl Jaspers'in dediği gibi, "*Felsefi meselelerde herkes, kendini hüküm vermeye muktedir görür.*"²³ Felsefi düşüncüyü her fert bizzat kendi yaşamaktadır. M. Heidegger (1889–1976)'ın da dediği gibi, **filozofun yolu önünde değil arkasındadır**. Felsefe yapan hakimin yolu yürünmemiş, bilinmezliklerle doludur. Hakim, izlerin ardından giden değildir. Kültürünün, toplumunun değerlerini tanıyarak, insanlığa, zenginlik getirecek biçimde yorumlar, onların yürüyebileceği yeni yollar sunar. Yukarıda da ifade ettiğimiz gibi, hakim kendi yolunda yürür. İnsanın kendini idare etmek için kendi gözlerinden (yetilerinden) istifade etmesi, gözü kapalı başkalarının ardından yürümesinden daha hayırlıdır.²⁴ Yolda olmak yaşamaktır, yolların bitmesi, yaşamın bitmesi demektir dedik. Bu yol çetin, zor ama hiçbir zorluk, hiçbir güç insanın içindeki varolma aşkını ortadan kaldıramaz.²⁵

Bu yol öyle bir yoldur ki, yola çıkıp da hedefe ulaşmak, her yolcunun başarabildiği bir şey değildir elbette. Feriduddin-i

²² Karl Jaspers, *Felsefeye Giriş*, çev. Mehmet Akalın, II. Baskı, İstanbul 1981, s. 31.

²³ Jaspers, *Felsefeye Giriş*, s. 28.

²⁴ Descartes, *Felsefenin İlkeleri*, s. 35.

²⁵ Ahmet İnam, *Gönülden Bilime*, 22 Eylül 2001 tarihli Cumhuriyet Bilim Teknik Dergisi, s. 9

<http://flag.blackened.net/kara/gonul/eren.html> (Kasım 2004)

Attar'ın Simurg (Anka Kuşu) hikâyesi gibi. Binlerce kuş Simurg'u bulmak ve Simurg olmak için Yola çıkıyorlar, birbirleriyle ve kendi kendileriyle tartışarak, sorgulayarak. Binlerce kuştan çoğu bu yolda hedefe ulaşmadan pes ediyor. Sonunda direnenlerden kala kala otuz kuş kalıyor. 'Simurg' Farsça'da 'Otuz kuş' anlamındadır. O kuşlar da belki de kendilerinin Simurg olduğunu, tam anlamıyla ancak hedefe, hakikate eriştiklerinde anlayabilirler.²⁶ İşte bunun gibidir, felsefe yolunda olmak, hedefe ulaşabilmek, hakîm olabilmek.

İnsanın kendini gerçekleştirme, bu dünyada var olabilmesi, evrene sesini duyurabilmesi için yolda olması gerekiyor. Sorun insanın bu yolların zenginliğini kavrayamayışında, kavrasa da gerçekleştiremeyeşindedir. Önünde bulduklarını gereğince sorgulayamayışındadır. Gözü kapalı olarak başkalarının ardından, başkalarının açtıkları yoldan yürümesi insanın insanlığına, yolda olmanın özüne aykırıdır. Zaten bundan dolayıdır ki, filozof kendi yolunu kendi açar. Hakîm açılmış yollardan gözü kapalı, sorgulamaksızın yürümez, yolda bilgece yürür. İlkelerle, bilimin ışığında çevrenin ona sunduğu hayat yolunu filozof kendi yetileriyle, müktesebatıyla yeniden oluşturup o yolda olmaya çaba gösterir. İşte bu da felsefenin kendisinden başka bir şey değildir.

Belki de yolda olmayı şu kıssa daha güzel anlatmaktadır. Allah dostlarından birisi, bir müridi ile yolda gidiyormuş. Sofi düşünmüş ki, mürşidim ayağını nereye basıyorsa ben de oraya basayım, bu şekilde mürşidimin yolundan yürümüş olurum. Bu düşünceyle devamlı mürşidinin ayak izlerinden yürümeye başlar. Bunu hisseden mürşit sofiye dönüp şöyle diyor: "Benim bastığım yere bassan dahi basmış olmazsın. Cübbemi giysen, cübbemi giymiş olmazsın. Sarığımı sarsan dahi, sarmış olmazsın. Benim derimi yüzüp sana giydirdiler bile, yine giymiş olmazsın. Benim yaptığımı şuurluca yapmadıkça, benim yolumu sorgulayarak, bilgece yaşamadıkça, benim bastığım yere basmış sayılmazsın." İşte burada felsefenin, yolda olmanın ne olduğu ortaya çıkıyor. Sorgulamak! Öyle bir yol belirlemek ki, yolun belirleyici nirengileri kimden, nerden gelirse gelsin, sorgulamadan irdelemeden, ya-

²⁶ Pehlevicede asıllı olan bu kelime, "Si" otuz, "Murg" kuş anlamlarına gelmektedir. Ancak "Simurg" otuz kuş anlamına geldiği gibi, Anka kuşu anlamında da kullanılmaktadır. <http://members.fortunecity.com/like14/like36.htm> (Kasım 2004)

şamadan, hayata yansıtmadan benimsemeyi ret eden bir anlayışla yolda olmaktır felsefe.

Felsefe hiç kesintiye uğramayan insanlık etkinliği, düşünceler serüveni olması bakımından da belki basit anlamıyla ilk insandan beri yürüyüşlerin gerçekleştiği ve Dünya durdukça devam edecek olan bir yoldur. Çünkü felsefe sorularla, sorgulamalarla başlar. Felsefeci öncelikle önünde hazır bulduğu temel inançları, varsayımları ve kendine sunulan çözüm önerilerini eleştirel bir yaklaşımla alternatiflerin olup olmadığını araştırıp sorgular. Bu anlamda da Sokrates sorgulanmamış hayatın anlamı olmadığını belirtmiştir. Bu sorgulama ve arayış sürekli olduğu ve olacağı için de, felsefe yolda olmaktır. Sokrat'ın hayatın anlamlı olmasını sorgulamaya bağlamış olması, bilgi – eylem bütünlüğünü sağlayarak İnsan-ı Kâmil olma yolunda olup ilerlemeyi gerektirmektedir. Bu yolda ilerleme de felsefenin önerdiği, yapmak istediği eylemlerdendir.

Yolda olmak, olgunluğu, yetkinliği özünde saklar. Bu yetkinlik açıklanabilen bir bilinçlilik içinde, önermelerde, insanın kendi özü ile ilgili açıklamalarında değil, oluşun kendiliğinden, ortaya çıktığı insan varlığının tarihsel gerçekleşmesinde bulunur. Bu gerçekliği, her zaman içinde bir insanın bulunduğu, durumda kazanmak, felsefeyle ilgili düşünmenin, anlamıdır. Bunu arayarak, sorgulayarak yolda olabilmeyi yahut olgunluk ve yetkinliğin huzurunu bulmayı hedefler.²⁷ Buna biz belki de felsefenin bireysel yönü diyebiliriz. Çünkü felsefe, salt bilmek olmakla kalmayıp, aynı zamanda ferdin bir yaşam biçimi olması bakımından da yolda olmak anlamını taşımaktadır. İnsanın var olduğu süre içinde hakikati bulmak, bilmek, ulaşmak için çabalaması, insan olmasının gereğidir. Dolayısıyla, bütün eksikliklere ve zorluklara rağmen her an “yolda olmak” insan için bir zorunluluktur.

“Yolda bir hedefe doğru yürümek” ilkesini, dinî öğretilerin anlatım kalıplarında da bulmak mümkündür. Çünkü evrenin gizemlerine doğru yürümenin pek çok yolları var. Yürünecek yolların çeşitliliği, insan olabilmenin önemli olanaklarındanıdır. Hakikat yolculuğunda takip edilmesi gereken yol bir tane değildir. Belki de var olanların sayılarınca hakikate giden yollar vardır. Dini metinlerde de bunu destekleyen ifadeler bulmak mümkündür. Örneğin, Kur'an-ı Kerim'de “*Bizim uğrumuzda, çabalayanları*

²⁷ Jaspers, *Felsefe Nedir?* S. 47–48.

elbette yollarımıza eriştireceğiz..."²⁸ ifadeleri yer almaktadır. Önemli olan, hakikate ulaşmak için yolda olmak, çaba harcamak, bunu da bilhassa bugün kolektif bir şuurla yapmak, nihai hakikate ulaştıran bu yolların veya merdivenlerin çokluğu burada karışıklığa yol açmaz. Aksine, çok defa yürümeyi kolaylaştırır. Hakikati bilme noktasında kesin bilgi, son durum söz konusu değildir. Hep yürümek ve daima yolda olmak...

Sonuç

İnsan olarak, başka hiçbir varlıkla kıyaslanamayacak kadar değişken bir varlık olduğumuzu kabul edersek, kendimizi ve düşüncelerimizi daha rahat değerlendirebiliriz. Atalarımız bizden farklı insanlar olmadıkları gibi, asırlar önce yaşamış insanların da bizden hiçbir farkı yoktu. İçimizde taşıdığımız potansiyel güçler aynı idi. Ama herkesin, karşılaştığı problemler değişik olduğu gibi, aynı olan problemleri de ele alıp işlemesi değişiyor. Bunun sonucunda da yolların farklılaşması ve çoğalması ortaya çıkıyor. Aslında bütün hakimlerin ulaşmak istediği hakikat, yollar ayrı ayrı olsa da, esasta aynıdır. Her hakim bir yoldadır. Çünkü yolda olmak, insanın öz varlığı ile yaşam yolunda bilgece bulunmasıdır. Gerçek hakikat! Bunun da esası varolmaktır, bilgece yaşamaktır. Eylem içinde, bir yolda olmaktır.

Bilgece yolda olmanın amacı, erişilip son biçimini almış bir durum olarak kurallaştırılacak nitelik de değildir. İnsanın durumu kendi var oluşunun sürekli çabasının ya da başarısızlığının bir görüntüsüdür. Yolda olmak ferdi bir duruştur. Yoksa değişmeyen kurallarla belirlenmiş bir yol olmayıp, herkese kendi yolunu belirleme hakkını veren bir anlayıştır. İşte bu yüzden, yolda olan insan, mutluluğu da varoluşun özüyle birleştirdiği en geniş etkinlikte bulur. Bu etkinlik düşünmektir, sorgulamaktır. Lakin insanın düşüncesi realitelerden kopuksa onun gerçeği de realitelerden bağlantısız olacaktır. Felsefe yolda arayıcı olmak ya da anın yatkınlık ve dinginliğini bulmaktır. Bu bağlamda felsefe ve yol iç içedir. Çünkü düşünce, gerçek olmayan varsayımları barındırdığında, bilime ve temel nirengilere aykırı olduğunda, ürünleri itibariyle yol gösterici değil, kargaşa yaratan bir etkinlik olur. Ragıp el-İsfehani'nin "*Felsefe, ilim ve akılla hakka, gerçeğe ulaştı-*

²⁸ K. K. 29 Ankebut / 69.

*ran yolda yürümektir*²⁹ Devamlı sorgulayıcı bir yaklaşımla, hep daha iyiye, daha yetkine doğru bir arayış içinde olmak, yolda olmaktır.

---

²⁹ Ragıb el-İsfehani, *Müfredatu Elfazi'l-Kur'an*, "Hüküm" Maddesi, Beyrut 1992, s. 128.

KAYNAKÇA

- Hüseyin Batuhan, *Uğur Felsefe Öğreniyor*, III. Baskı, İstanbul 2002.
- E. A. Burt, *The English Philosophers from Bacon to Mill*, the Modern Library, New York 1939, A Treatise Concerning the Principles of Human Knowledge,
- el-Kindî, Yusuf Yakub b. İshak, *fî Hududi'l-Eşyâ ve Rusûmihâ*, Resâilu'l-Kindî el-Felsefiyye (içinde), nşr. Muhammed Abdulhâdi ebû Ride, II. Baskı, Kahire 1978.
- Emin Erişikil, *Filozofiye Başlangıç*, İstanbul 1936.
- Fârâbî, *Kitab-u Ara-i Ehli'l-Medîneti'l-Fâzıla*, nşr. Albert Nasrî Nader, VII Basım, Beyrut 1991.
- <http://www.geocities.com/wankeragnostic/felsefe.html> (Kasım 2004)
- <http://members.fortunecity.com/lika14/lika36.htm> (Kasım 2004)
- <http://flag.blackened.net/kara/gonul/eren.html> (Kasım 2004)
- Ahme İnamt, *Gönülden Bilime*, 22 Eylül 2001 tarihli Cumhuriyet Bilim Teknik Dergisi, s. 9
- Ragıp el-İsfahanî, *Müfredatu Elfazi'l-Kur'an*, "Hüküm" Maddesi, Beyrut 1992.
- Karl Jaspers, *Felsefe Nedir?*, Türkçesi İ. Zeki Eyuboğlu, II. Baskı, İstanbul 1995.
- Karl Jaspers, *Felsefeye Giriş*, çev. Mehmet Akalın, II. Baskı, İstanbul 1981.
- Nihat Keklik, *Felsefede Metafor*, İstanbul 1990.
- Mehmet Bayraktar, *İslâm Felsefesine Giriş*, Ankara 1997.
- Platon, *Devlet*, çev. S. Eyüboğlu ve A. Cimcoz, VI. Basım, İstanbul 1988.
- R. Descartes, *Felsefenin İlkeleri*, çev. Mesut Akın, İstanbul 1983.
- J.J. Rousseau, *İlimler ve Sanatlar Hakkında Nutuk*, (M. E. B.yay.)İstanbul.
- B. Russell, *Dünya Görüşüm*, çev. S. Tiryakioğlu, İstanbul 1977.
- B. Russell, *The ABC of Relativity*, London 1941.
- Schopenhauer, *The World as Will and Idea*, transl. By R. B. Haldane and J. Kemp, London